

Beslaglagt af tyskerne!

Gårde og huse i Stabrand og omegn blev brutalt beslaglagt af tyskerne til brug for anlæg af Tirstrup flyveplads

Vilfred Friborg Hansen

Indhold:

Beslaglæggelserne. Baggrund og konsekvenser	01 – 04
Jens Peder Madsen Pedersen: Tolstrupgaard beslaglagt	05 – 13
Jes Thomsen: Enghavegaard og Lykkegaarden beslaglagt	14 – 18
Jens Peder Madsen Pedersen: Bødkegården beslaglagt	19 – 20
Grethe Jensen Frandsen, Henning og Svend Jakobsen: Hellesvad beslaglagt	21-26
Margit Nielsen: Grandal og Gladhuset beslaglagt	27 – 32
Svend Hjulmand: Hjulmands gård beslaglagt	33 – 35
Karen Lisbeth Nygaard: Thomsens gård beslaglagt	36 – 42
Jens Peder Madsen Pedersen og Karen Lisbeth Nygaard: Pederslund beslaglagt	43 – 44

Forord

I 2019 – 2021 havde jeg en række samtaler med folk, der havde oplevet, at deres hjem blev beslaglagt af tyskerne i forbindelse med anlægget af Tirstrup Flyveplads i 1943 – 1945. Eller rettere: i de fleste tilfælde med folk, der havde hørt deres forældre eller bedsteforældre fortælle om beslaglæggelserne. I to tilfælde er det dog lykkedes at træffe på folk, der selv havde haft oplevelsen – om end de i sagens natur havde været børn eller unge ved begivenheden.

En af dem, der selv oplevede den dramatiske begivenhed, er Margit Nielsen, Kolind, der var fem år gammel, da det skete. Hendes fortælling vil desuden blive offentliggjort i dette års "Folk og Liv omkring Kalø Vig", bind 3.

I det følgende har jeg nedskrevet de forskellige beretninger og så vidt muligt bevaret de fortællendes egen stil og egne ord. Derfor har jeg opført fortællerne som de reelle forfattere.

Først min egen indledning om beslaglæggelserne generelt – baggrund og konsekvenser.

Rønne i oktober 2021, Vilfred Friborg Hansen

Beslaglæggelserne. Baggrund og konsekvenser

De tyske beslaglæggelser forud for anlægget af Tirstrup Flyveplads blev en dramatisk begivenhed for mange familier i Stabrand i omegn. De blev i bogstavelig forstand drevet fra hus og hjem, de fleste med 14 dages varsel, men enkelte med blot et døgn til at forlade hus eller gård, som måske havde været i slægtens eje i århundreder. Et livsværk ødelagt med et pennestrøg – for enden af et geværløb. Mange familier kom aldrig tilbage til hjemmet, og dem, der kom tilbage måtte sande, at tyskerne havde skaltet og valt med deres hjem uden skygge af respekt for familiens eller slægtens arbejde på stedet. For alle var beslaglæggelserne en dramatisk ændring af deres livsløb.

Til historien hører derfor også, hvor de beslaglagte familier flyttede hen efter beslaglæggelsen, deres tilbagekomst efter krigen, eller for andre: deres nye liv på andre steder, der ikke nødvendigvis lå tæt på det lokalsamfund, de kom fra.

Der er ikke mange tilbage, der selv husker beslaglæggelserne, men det er alligevel lykkedes at opspore to, der selv husker, da de og deres familie blev tvunget til at forlade deres barndomshjem.

Derudover har jeg talt med flere, der har fået fortalt om beslaglæggelsen af deres forældre og / eller bedsteforældre.

De personlige beretninger om beslaglæggelserne og deres følger kommer her. Men først nogle generelle kendsgerninger om beslaglæggelserne:

De første beslaglæggelser

I løbet af efteråret 1943 stod det klart for lokalbefolkningen omkring Tirstrup og Stabrand, at tyskerne forberedte anlæg af en flyveplads i området. Tyske rekognosceringsfly fløj over området, og tyske officerer stod med kikkerter og måleapparater på de højest beliggende punkter.

En stor del af arealerne vest og syd for Tirstrup var i de seneste årtier blevet tilplantet med gran og var nu ved at være moden til hugst. For bønderne var det en katastrofe, at plantagerne nu tilsyneladende stod til at blive taget af tyskerne. Derfor var skovejerne allerede i efteråret 1943 godt i gang med at fælde træerne i området, før tyskerne tog dem.

Det blev dog opdaget af tyskerne, der straks forbød det og satte vagter til at forhindre det. De første beslaglæggelser af arealer på det kommende flyvepladsområde tog derefter fart allerede i efteråret 1943. Det var først og fremmest de skovarealer, der var udset til kærneområdet i flyvepladsen, til landingsbaner, rullebaner (til kørsel af fly mellem flyverskjul og landingsbaner) og hangarer.

Gårde og huse beslaglægges

26. februar 1944 begyndte derefter de tyske beslaglæggelser af gårde og huse. De fleste ejere fik at vide, at de skulle være ude af deres gårde og huse senest 15. marts. De havde herefter godt to uger til at afvikle deres ejendom og skaffe sig et nyt sted at bo.

Det var dog ikke alle, der fik en så lang frist. Brugsen i Stabrand og skolen i Krarup fik kun et enkelt døgn til at rømme bygningerne. Det lykkedes begge at skaffe nye lokaler, Brugsen i en nedlagt købmandsbutik i Maarup og skolen i storstuen hos en gårdejer i Maarup.

Stabrand blev nu omdannet til en soldaterby for flyvepladsen. I to gårde i den østlige udkant indrettedes hhv. gendarmeri og biograf- og teatersal, i forsamlingshuset blev der køkken og kantine, i andre bygninger

blev der kontor for udstedelse af "Ausweiss" med tilladelse til at færdes på flyvepladsområdet, telefoncentral, regnskab og lønadministration, samt for mange bygningers vedkommende indkvartering til tyske soldater. Ved en gård i Stabrand's sydlige udkant tilbyggedes en to-etagers bygning til kaserne. Den tyske kommandant tog bolig i den forholdsvis nyopførte Krarup skole.

Krarup skole var opført i 1936 og var Nødager sognekommunes stolthed. Blot otte år efter opførelsen blev den beslaglagt at tyskerne med kun et døgn's varsel.

Betingelserne for beslaglæggelserne

Til at klare de praktiske ting omkring beslaglæggelserne blev der nedsat en kommission bestående af tyskere og lokale repræsentanter for sogneråd, amtsråd m. m. Kommissionen skulle vurdere værdien af de enkelte ejendomme, besætning og løsøre.

Erstatningssummen var som udgangspunkt 2½ gange ejendomsskylden for jord og bygninger. Det kan lyde af meget, men da mange af ejendommene var handlet for meget længe siden, nogle slet ikke, da de gik i arv generation efter generation, var ejendomsskylden i de fleste tilfælde sat alt for lavt.

Dertil kom, at der bag besætningen i hver gård lå et årelangt avlsarbejde, som nu blev ødelagt. Det kan undre, at tyskerne tog besætningerne, med alle dyr, i hver eneste gård, men de havde åbenbart til hensigt selv at dyrke land- og kvægbrug. På denne måde kunne de udnytte de spredte landbrugsarealer, der blev til overs til dyrkning mellem alle de arealer, der var optaget til flyvepladsformål. Tyskerne var generelt meget optaget af at sikre den fortsatte produktion af fødevarer i det besatte Danmark.

Det tyske landbrug i Stabrand blev dog en fiasko og blev gradvist opgivet.

Infrastrukturen sønderrevet

Noget, man sjældent ser omtalt i forbindelse med de tyske beslaglæggelser til flyvepladsen, er hvad der skete med infrastrukturen, da flyvepladsen kom til at optage et meget stort areal mellem Feldballe, Stabrand og Maarup – også efter befrielsen. Men det er en kendsgerning, at ikke mindre

end tre rigtig vigtige veje i området forsvandt og først flere år efter befrielsen erstattedes af nye vejanlæg.

Undtagelsen er den allervigtigste: Aarhus – Grenaa hovedvejen, A 15. Tyskerne anvendte den til rullebane på flyvepladsen, men efter befrielsen blev området syd for hovedvejen frigivet, hvorved hovedvejen kunne genetableres, helt frem til 1970'erne dog med den tyske beton som underlag.

Derimod blev den gamle infrastruktur omkring Stabrand fuldstændig ødelagt på grund af flyvepladsen, og det fortsatte efter befrielsen. Godt nok fyldte den danske militære flyveplads mindre end den tyske, men den omfattede alligevel stadigvæk kernen i den gamle infrastruktur. Både Feldballe – Kolind vejen, Feldballe – Nødager vejen og Ebdrup – Stabrand vejen blev brutalt skåret over.

Den gamle Feldballe – Kolind vej blev af tyskerne ændret til rullebane og ligger endnu som sådan i Flyvestation Tirstrups vestlige del. Dens nordligste del er blevet offentligt tilgængelig efter anlægget af den vestlige adgangsvej til lufthavnen i 2010, men fungerer stadigvæk ikke som vej. Feldballe – Kolind vejen blev efter krigen erstattet af Kolindvej fra Taastrup-krydset og i forlængelse af den Maarupvej.

Den gamle Feldballe – Nødager vej kom også til at ligge inden for den danske flyveplads` område. Den gamle vej havde stor betydning, fordi Feldballe og Nødager indtil 1908 havde fælles sogneråd og derefter stadigvæk var fælles pastorat. Det gav præsten i Feldballe, der skulle betjene begge sogne og kirker, store problemer, da tyskerne anlagde flyvepladsen og dermed nedlagde vejen. Han blev dog som embedsmand udstyret med et særligt "Ausweis", så både han og hustruen kunne færdes over flyveplads-området ved at fremvise det for vagterne.

Vejens nordlige del ligger i dag som "Sognevejen" mellem Stabrand og Nødager, mens den sydlige del ligger som misligholdt skovvej inde på den nu offentligt tilgængelige del af lufthavnsområdet.

Den gamle Ebdrup – Stabrandvejs østlige del fra Valskov til Stabrand kom til at ligge inden for den tyske flyveplads` nordlige område og kom også til at indgå i den danske flyveplads efter befrielsen. I dag benyttes dens vestlige del, der undgik beslaglæggelse, i form af Ydesmindevej, mens dens østlige tidligere beslaglagte del ligger som misligholdt skovvej inde på lufthavnsområdets nordlige del. Denne del blev efter krigen erstattet af den nyanlagte Grandalsvej langs Flyvestation Tirstrups nordskel. Men efter anlæggelsen af Ny Lufthavsvej som vestlig adgangsvej til Aarhus Airport er denne vej vel den mest benyttede forbindelse mellem Ebdrup og Stabrand. Men i øvrigt har de to landsbyers svindende betydning mindsket betydningen af en forbindelsesvej mellem dem.

Efter krigen: landsbyfællesskabet opløses

Tyskernes skalten og valten med Stabrands jord, gårde og huse kom reelt til at smadre det gamle landsbysamfund.

Godt nok kunne en del af de tidligere ejere vende tilbage til deres gårde og huse efter krigen. Men der gik først to år, før staten havde besluttet, hvad der skulle ske med den tidligere tyske flyveplads. Resultatet blev, at der fortsat skulle være flyveplads, med både militær og civil flyvning,

men på et mærkbart reduceret område. Det betød, at Stabrand by med gårde og huse og en del af den tilhørende jord kunne gives tilbage til de tidligere ejere. Det gjaldt også Stabrand-gårdens jord syd for hovedvej A 15.

Men flere gårde lå inden for det område, den danske flyveplads skulle omfatte. Gårde som Grandal, Gladhuset og Thomsens gård i den vestlige del af flyveplads-området forsvandt simpelt hen. Forsvarsministeriet udlejede bygningerne til Grandal og Thomsens gård i nogle år efter krigen, men bygningerne blev forsømt og endte med at blive nedrevet.

Nogle af de gårde, som ejerne kunne vende tilbage til efter krigen, havde jordstykker, der kom til at ligge inden for det nye flyveplads-område, så flere gårdejere kunne vende tilbage til stærkt reducerede gårde – og under alle omstændigheder gårde, hvis bygninger var ændrede eller ødelagte af tyskerne, og hvis jorder var stærkt forsømt og krævede særlig pleje i flere år fremover. Desuden skulle de fleste i gang med at bygge en ny besætning op.

Ikke underligt, at en del ejere ikke ønskede at overtage deres gamle gårde og huse. Mange af dem havde også i mellemtiden købt nye gårde og boliger andre steder og var måske tilfreds med dem. Dermed kom nye folk, der ikke var vokset op i den gamle landsbys fællesskab og traditioner, til egnen.

Der var dog en stor grad af sammenhold lige efter krigen, da de gamle familier vendte tilbage, men affolkningen var sat ind, og det gamle landsbysamfund gik gradvist i opløsning. Det skete for alvor i løbet af 1960'erne og 70'erne.

Krarp skole blev nedlagt i 1959. De yngste elever blev dog undervist her til 1962. Stabrands forsamlingshus ophørte med at fungere i 1970'erne, og bygningen blev nedrevet i 1981. Brugsforeningen ophørte i 1984, mens købmand Odgaard holdt stand helt til 2005.

Tolstrupgård beslaglagt

Tyskerne lagde bedstefars livsværk i ruiner

Af Jens Peder Madsen Pedersen, Birkely, Stabrand

Jens Peder Madsen Pedersen er barnebarn af Peder Madsen Pedersen, der var en af Stabrand's mest fremtrædende personer før krigen. Madsen Pedersen foregangsmand inden for plantningssagen, formand for landets plantningsforeninger og redaktør af bladet "Skov og Folk". Han skabte to festpladser og huggede egenhændigt de fleste af de mindsten, der i dag står i og omkring Stabrand. Han var sognerådsformand for Nødager sognekommune i flere år i 1930'erne. I en samtale med mig i november 2018 fortalte Jens Peder Madsen Pedersen om sin bedstefar og hvordan han oplevede beslaglæggelserne i Stabrand:

"Jeg er født i 1950, så jeg har ikke selv oplevet besættelsen. Men min bedstefar var meget berørt af den, og både han og min far, der var født 1918, har fortalt meget om den.

Desuden har vi mange minder om besættelsen og tyskerne's anlæg af Tirstrup flyveplads både på Tolstrupgaard, der er den gård, min bedstefar havde, og på den gård, Birkely, jeg selv har i dag, næsten nabo til Tolstrupgaard.

Bedstefar: Peder Madsen Pedersen

Min bedstefar var Peder Madsen Pedersen, der i sin levetid var kendt som en af de ledende i plantningssagen. Han redigerede plantningssagens blad "Skov og Folk" og gik selv foran både med plantninger og eksperimenter med plantning.

Bedstefar ejede Tolstrupgaard, der ligger på Ny Lufthavnsvej 21. Hans søn, der var min far, købte det, der var tilbage af gården efter krigen. Vi arvinger efter mine forældre solgte i 2002 bygningerne til arkitekt Poul Erik Clausen, Ebeltoft. Jeg havde forinden købt jorden og lagt den ind under min egen gård Birkely.

Poul Erik Clausens arkitektfirma har nu til huse i stuehuset. Der er et hørecenter i kostalden, og Destination Djursland og Rejsecenter Djursland har til huse i laden. Landbruget er helt nedlagt. I havens nordvestlige hjørne ligger en stor tysk bunker.

Tolstrupgaard lå oprindeligt på den modsatte side af vejen, men blev efter en brand i 1910 flyttet til den nuværende beliggenhed nord for vejen. Men en stor del af dens jord lå stadigvæk syd for vejen og indgår derfor i dag i lufthavnsarealet. Gården var på 90 tdr. land, der var ligeligt fordelt mellem skov og dyrket areal. Efter krigen var der kun 30 tdr. land tilbage.

Efter at tyskerne havde taget hans egen gård, købte bedstefar en gård i Horstved. Her plantede han en masse frugttræer. Den gård fik hans yngste søn efter krigen, mens bedstefar selv byggede sig et rødt murstenshus i det hjørne af Horstved skov, der ligger ned til vejen på Horstved-siden.

Tolstrupgaard er i dag erhvervscenter med bl. a. ejeren Poul Erik Clausens arkitektfirma og Business Djursland som lejere. Foto VFH 2018.

Beslaglæggelsen

Bedstefar skrev en artikel om sine oplevelser under krigen i Østjysk Hjemstavn 1967. Her fortæller han, at de første forlydender om at tyskerne ville anlægge en flyveplads ved Stabrand kom allerede i foråret 1943, hvor man kunne se tyske officerer studere generalstabskort og undersøge landskabet gennem kikkerter. Men først hen på efteråret 1944 tog arbejdet for alvor fart. Start- og landingsbanen blev mærket af i landskabet med fyrrestager, der blev gravet grusgrav med tipvognsspor hen til et stort grusblandingsværk og videre derfra til start- og landingsbaner og rullebaner. Endelig 26. februar fik bønder og husejere at vide, at vi skulle være ude senest 15. marts.

Gårdmændene i Stabrand havde hver sit skovskifte, som den foregående generation havde tilplantet, og hvor træerne netop nu var ved at være hugstmodne. Bedstefar fortæller, at han havde et areal, hvor der forsøgsvis var plantet eg, og da han så danske arbejdere, der arbejdede for tyskerne, begynde at hugge løs i træerne, var han grædefærdig.

Derimod lykkedes det bedstefar at redde sit skovstykke i Horstved skov ved få dage før tyskernes beslaglæggelse at sælge det til den ene af sine sønner. Skoven her lå bedstefar særligt på sinde, fordi han her havde anlagt en festplads og havde opført et lille lysthus, som han kaldte "Flintholm" af flintesten, opsamlet på gårdens marker. Det lykkedes faktisk ved denne lille "krigslist" at undgå skovens beslaglæggelse.

”Livet i den sidste tid inden flytningen var uudholdeligt, omgivet som vi var til daglig af et par tusinde mennesker, af hvilke adskillige stod som en flok sjakaler, der kun ventede på bytte, så snart vi forlod stedet”. Om selve beslaglæggelsen fortæller bedstefar: ”Det varede ikke ret mange dage, inden det meste var forsvundet fra ejendommene. Selv dyrene forsvandt ganske stille... men der var stor deltagelse med os i den givne situation. Mange beviser fik vi blandt egnens beboere, som i rigt mål lukkede deres hjem op for os, da vi blev sat på døren¹”.

Bønderne fik i gennemsnit en erstatning på 2½ gange ejendomsskylden for jord og bygninger, samt efter vurdering en sum for løvsøre. Hertil kom erstatning for træmassen i plantager og skove. En blandet kommission af tyske og danske myndigheder var nedsat til at fastsætte erstatningernes størrelse, men ”det var et meget vanskeligt hverv, og der herskede også stor utilfredshed med ansættelserne blandt beboerne”, noterer bedstefar².

De gamle fortæller, at beslaglæggelsen af gårde og huse i Stabrand foregik ved, at sognefogden og en tysk officer kom i jumbe til beboerne sidst i februar 1944 og krævede, at folk skulle være ude af deres ejendom senest 15. marts 1944.

Min nabo Visti Rasmussens far Arne Rasmussen har fortalt, at han var til violinspil på Krarup skole, da en tysk officer kørte op til skolen og forlangte, at skolen skulle være forladt dagen efter kl. 12. Skolen blev derefter bolig for den tyske kommandant på flyvepladsen.

Der ligger en bunker i skellet ved skolen, ikke en af de store solide, men vel beregnet som beskyttelsesrum i krigstilfælde. Den stod åben i Vistis drengetid, og blev meget benyttet af drengene til at lege røvere og soldater. Så var der altid et hold, der ”forskansede” sig i bunkeren og skulle drives ud af de andre.

Horstved skov og Flintholm

Bedstefar købte jorden til Horstved skov i 1925, og seks år senere også jorden til Bøgelundskoven. Han plantede så skovene, og i Horstved skov lavede han en festplads med talerstol af store sten, samt en mindesten over Grundtvig og over sin egen slægt Stabrandslægten. Grundtvig-stenen udgør forsiden af talerstolen. Han skrev også en bog om Stabrandslægtens historie, hvor alle kendte afdøde og nulevende slægtninge var omtalt.

Længere inde i skoven begyndte bedstefar sidst i 1930'erne at bygge et lysthus af flintesten, fundet på gårdens marker. Han kaldte huset Flintholm. Der blev gravet voldgrave omkring huset, og der blev opført små grotter af kampesten omkring det. Det stod der til for et par år siden, men er nu faldet sammen. Skoven ejes af min fætter Søren Pedersen.

Bedstefar betragtede på mange måder Horstved skov som sit livsværk. Da han blev klar over, at tyskerne snart ville beslaglægge gårdene og husene i Stabrand, nåede han at sælge Horstved skov fra til min far, og Bøgelundskoven til min fars bror, så skovene ikke kom med i beslaglæggelsen, da

¹ Østjysk Hjemstavn 1967 s. 110.

² Østjysk Hjemstavn 1967 s. 111.

Flintholm, fotograferet i 2018. To år senere faldt den helt sammen. Foto VFH.

tyskerne som forudset tog gården. Han fortsatte arbejdet med både festplads og Flintholm under besættelsen.

Bedstefar havde en stor samling af flintøkser, som han havde samlet på Tolstrupgaards marker. Han glemte at tage samlingen med sig, da tyskerne tog gården, og da han kom i tanker om det dagen efter, måtte han konstatere, at hele samlingen var væk. Om den blev taget af tyskerne eller andre har vi aldrig fået opklaret.

Stenen, som blev brugt til slægt-mindesten, blev fundet på Visti Rasmussens mark, nabogården til Tolstrupgaard. Den blev oprindeligt anbragt på det, der blev militært område efter befrielsen, en halv km længere ind mod Kolind herfra og 400 – 500 m syd for vejen.

Bedstefar lod også opstille en sten til minde om genforeningen. Den blev rejst i 1920 på en bronzealderhøj i den skov, der hørte til Tolstrupgaard, men lå lidt for sig selv længere ude mod

Peder Madsen Pedersen gav genforeningsstenen en usædvanlig tekst, idet han benyttede lejligheden til at kritisere politikerne for ikke også at kræve Sydslesvig tilbage til Danmark efter krigen. Foto VFH 2018.

vest, ude ved "Hunden og Haren"³. Skoven blev derefter aldrig kaldt andet end "Genforeningsskoven".

Men Genforeningsskoven kom også til at indgå i lufthavnsområdet efter krigen. Derfor blev stenen flyttet midt i 1950'erne og opsat på dens nuværende placering midt i Stabrand by. Samtidig blev bagsiden udnyttet til en indskrift til minde om besættelsen.

³ Det pudsige navn skal stamme fra engang i fordums tid, hvor der blev afholdt jagt, og en af jægerne kom til at skyde hunden i stedet for haren.

Fra Tolstrupgaard til Birkely

Bedstefar købte en gård i Horstved til erstatning for Tolstrupgaard, og da krigen var slut ønskede han ikke at vende tilbage til gården, fordi meget af jorden kom til at indgå i flyvepladsen efter krigen. I stedet købte han den til min far, og for de penge, han fik for den jord, der forblev under lufthavnen, købte han godt 40 tdr. land i Gl. Mose mellem Tirstrup og Fuglslev og 12 tdr. land ude ved Rostved, over for Nymanns "herregård". Der blev plantet en del lærketræer det sidste sted.

Birkely i baggrunden, maskingeværbunkeren på græsplænen i forgrunden. Foto VFH 2018.

Birkely havde også været beslaglagt af tyskerne og bærer endnu præg af det. Det var bedstefars bror Steiner, der købte gården efter krigen, og bedstefar var nok indirekte indblandet i handelen. Da Steiner døde i 1952, overtog en anden bror Marius gården. Jeg købte så efter ham.

Det mest markante minde om krigen her på Birkely er en maskingeværbunker, der ligger midt på græsplænen foran stuehuset.

Peder Madsen Pedersens mindesten over redaktør Jens Jessen og hustru Marie Jessen. Foto VFH 2028.

Mine bedsteforældre havde hver sommer et feriebarn fra Sydslesvig. Det var Karl Otto Meyer, der som voksen blev en berømt politiker. Bedstefar var meget optaget af Sønderjylland-sagen og lod i 1938 en mindesten opsætte over redaktør Jens Jessen og hustru Marie, "Danskhedens ædle forkæmpere". Den stod oprindeligt på den mark, der efter krigen kom til at indgå i lufthavnsområdet og blev derfor flyttet uden for lufthavnsområdet i to omgange, sidst da den nye lufthavnsterminal blev bygget i 1982. I 1986 blev den "genafsløret" på den nuværende plads af landdagsmand Karl Otto Meyer, der som feriedreng i 1938 havde hjulpet bedstefar med at hugge inskriptionen i stenen.

Bedstefar havde naturligvis store ar i sjælen over tyskernes ødelæggelse af hans gård med jorder og ikke mindst skove. Da han blev syg til sidst, så han tyske soldater overalt. Jeg kan huske, hvordan han råbte, at vi skulle passe på, for der stod en tysker her eller der. Det var tragisk nok at opleve. Han døde i 1973, 83 år gammel.

Minder om tyskerne

Da bønderne to år efter krigens ophør endelig kunne tage deres gamle gårde i besiddelse igen, kunne de konstatere, at jordens tilstand var elendig. "Store arealer var ikke efterårspløjet, da man sent på foråret overtog den. Derfor blev høsten de fleste steder kummerlig"⁴, skrev bedstefar i artiklen i Østjysk Hjemstavn.

Efter befrielsen var jorden her nord for flyvepladsen stadigvæk spækket med tyske løbegrave med mandskabsrum og skyttehuller, store bunkers og de mindre bunkers til maskingeværskytter. På min jord her på Birkely har jeg en stor bunker nr 1006 og fem af de små maskingeværbunkers, hvoraf den ene oven i købet ligger lige midt i græsplænen i haven. Lidt besværligt, man skal jo hele tiden udenom, når vi arbejder i marken.

Min nabo på Lufthavnsvej 21, Visti Rasmussen, har en stor bunker nr 1005 liggende så tæt på bygningerne, at den er i vejen så man ikke kan komme rundt om bygningerne. Der blev ikke gjort noget ved den under den kolde krig, hvor ellers mange af de gamle tyskerbunkere blev gjort operative igen. Den er åben ind til forrummet og skyttehullet i toppen, som en kalv var så uheldig at falde ned i for nogle år siden. Den var måske oprindeligt beskyttelsesrum og vist under den kolde krig alene brugt til opbevaring af ammunition.

⁴ Østjysk Hjemstavn s. 112.

Bunkeren på Tolstrupgaard, nr 1004, lige over for lufthavnen, blev kraftigt repareret under den kolde krig, vist nok allerede i 1950'erne, og gjort operativ med fjernskrivere og det hele som kommandobunker. Der var oprindeligt ingen toiletter, men det kom der ved ombygningen i 1950'erne. Væggene blev sandblæst, flotte hvidgrå vægge og gule farver.

Efter befrielsen blev løbegrave og mandskabsrum ødelagt og jævnet med jorden, så der er ingen rester efter dem i dag. Men i tørre somre som den, vi har haft her i år (2018) aftegner løbegravene sig stadigvæk i zig-zag mønstre gennem markerne, fordi jorden der er anderledes. Løbegravene lå i zig-zag, så en evt. fjende, der trængte ind i gravene, ikke ville kunne skyde på langs i gravene.

Værre er det med de mange bunkers i området. De lader sig simpelt hen ikke fjerne. Det gælder også de små maskingeværbunkers, som man ser overalt i området både øst og vest for Stabrand by. Der er 35 eller 36 i alt af dem.

Af og til, når jeg har pløjet, dukker der sære ting frem. F. eks. en sæk cement, som af uransagelige grunde er havnet der. Der blev sløset med tingene, det kom sig ikke så nøje.

En del af den store "tyskerledning" går gennem min jord. Vi kalder den "Kielerkanalen". Rørledningen har på den sidste del, før den går ud i Borum bæk, ½ m tykke rør. Den skulle lede vandet fra de mange betonbaner, standpladser og løbegrave væk. Der går to rør ved siden af hinanden, og i tordenvejr strømmer vandet stadigvæk igennem.

Der lå "spanske ryttere" overalt i det tidligere flyveplads-område – også her hos os. De var tænkt anvendt som tankspærringer af tyskerne, som spærring mod en evt. allieret invasion på Djursland. De fleste af dem blev fjernet i løbet af 1970'erne og hos os er der ingen tilbage. De blev vist transporteret til Karup. Enkelte kan endnu ses i Stabrand by. Visti arbejdede på lufthavnen i en periode og var med til at fjerne de spanske ryttere.

Huset

Bygningerne her har også stadigvæk masser af spor efter tyskerne. De havde delt bygningerne op i en masse smårum, hele tiden fire samlet omkring én skorsten, i alt 40 rum. Det må have været mandskabsrum. Hele den østlige ende af stuehuset rummede et storkøkken. Der var lavet flere toiletter, og en af dørene har endnu et toilet "Optaget" skilt. Tyskerne havde også lavet andre og flere indgangsdøre til huset. Der har været et stort ombygningsarbejde efter krigen. Det stod fars to brødre for, så det var stort set overstået, da jeg overtog.

De tyske mursten var ca. tre mm tykkere end danske teglsten. Og de ses endnu rundt omkring i huset, og er på den måde let genkendelige.

Hjemkomst

Efter befrielsen overgik landbruget i Stabrand til Statens Jordlovsudvalg. Richardt Sørensen fra Trondhjemgården blev ansat af udvalget til at stå for landbruget. Det landbrug, der var tilbage af bedstefars gård blev også drevet fra Trondhjem.

Der gik to år, før de tidligere ejere i 1947 fik lov at vende tilbage. De kunne så købe deres tidligere ejendomme for samme beløb, som de i sin tid havde fået som kompensation af tyskerne.

Ventetiden gik mange på nerverne. Og det var ikke alle, der var enige i den måde, Richardt Sørensen drev landbruget på, så det var svært at se til fra sidelinjen uden at have indflydelse på, hvordan den jord, man engang ejede og var på vej tilbage til, blev drevet.

Den tyske kaserneby i den nordlige ende af flyvepladsen blev også anvendt som kaserne af danske soldater efter krigen, men da var der kun én bygning i anvendelse, da træbarakkerne blev revet ned. Kasernen er i dag kontorbygning for den civile lufthavn.

Enghavegård og Lykkegården beslaglagt

Enghavegård og nabogården Lykkegården blev til hhv. tysk biograf og gendarmeristation

Af Jes Thomsen, Stabrand

I den østlige ende af Stabrand by ligger Lykkegården, hvis ejer i dag er 70-årige Jes Thomsen. Jes kan fortælle om både Lykkegårdens og nabogården Enghavegårds skæbne under besættelsen.

Jes Thomsen fortæller:

”Mine bedsteforældre Sigvard og Ella Rasmussen havde Enghavegård. En smuk gammel gård med stråtag. Tyskerne rev den brutalt ned og byggede en helt ny gård, helt ændret i grundplanen, med biograf- og teatersal i laden m. m. Vi fandt på et tidspunkt i ”det store hus” (bedstemor havde høns der, det er nu nedrevet) en gammel dør, hvorpå der stod ”zur Bühne” (”Til scenen”), den må være derfra.

Vores nabo Otto og Ida Sørensens Lykkegård blev også konfiskeret, men ikke nedrevet, kun stærkt ændret i avlsbygningerne.

Mellem de to gårde byggede tyskerne et vandværk til forsyning af de fire gårde og huse lige heromkring. Vandværkshuset er i dag erstattet af en brønd, men værket fungerer endnu.

Da krigen var slut, købte bedstefar Enghavegård tilbage. Men Otto Sørensen var ikke interesseret i at få Lykkegården tilbage, så den købte bedstefar også. Han havde en søn Evert, der senere overtog Enghavegården, og så lod han sin datter Hilda og hendes mand Chr. Thomsen overtage Lykkegården. De var mine forældre. Min far stammede fra Skovbo ved Horstved skov, hans forældre var Signe og Karl Thomsen.

Jeg begyndte at hjælpe mine forældre her på Lykkegården i 1980'erne og overtog den i 2006.

Enghavegården

Som barn tilbragte jeg meget tid hos bedsteforældrene på Enghavegård.

Gården var oprindelig en flot gammel bindingsværksgård med stråtag, men tyskerne rev den ned og byggede en helt ny gård i stedet – eller gård er måske ikke den rigtige betegnelse, for det, der burde have været avlsbygningerne, var biograf- og teatersal, og i den vestlige længe var der badeanlæg og aflusningsanstalt⁵.

⁵ Det sidste ifølge Peter Brockdorff, Kolind.

Enghavegården i 1930'erne, maleri af lærer Ipsen, Krarup skole. Lånt af Jes Thomsen.

Enghavegård i dag – en helt anden gård. Forrest i billedet teater- og biografalen, til højre stuehuset, til venstre i baggrunden gavlen af den længe, der har rummet badefaciliteter og aflusningsanstalt. Foto VFH juli 2020.

Jes Thomsen ved Lykkegårdens stuehus, der i dag fremtræder helt som før tyskerne "hærgen". Enghavegårds stuehus var helt tilsvarende, om end i andre farver, men det rev tyskerne ned. Foto VFH juli 2020

I haven over mod Lykkegården opførte tyskerne en helt ny bygning, der gennem to rækker murstensøjler i midten var inddelt i rum. Det har sikkert været en garage. Men vi fik stor nytte af den bygning. Bedstemor havde høns der, og mine forældre på Lykkegården fik uden betaling lov til at råde over nogle rum, hvor vi altid havde rughøsten liggende.

Men "det store hus", som vi kaldte bygningen, var bygget i de dårlige tyske mursten og med tysk asbest af ringe kvalitet. Da mine bedsteforældres søn Evert, min morbror, overtog gården, fik bygningen lov til at forfalde, og til sidst blev den revet ned. I dag er der ingen rester tilbage af den".

Lykkegården

Om sin egen gård, Lykkegården, fortæller Jes Thomsen:

"Her på Lykkegården er der mange minder om tyskertiden. Sydfløjen ud mod vejen blev helt ændret, de meget små vinduer hen langs taget blev fjernet og erstattet med fire store garageporte og de store firkantede tyskervinduer, som du også ser i baghuset. Taget over garageportene blev hævet, så tyskerne store biler kunne komme ind. Stråtaget blev erstattet af et bliktag.

Lykkegården i 1930'erne, malet af lærer Ipsen, Krarup skole. Stuehus og udhus stort set som i dag, men sydlængen til venstre i billedet blev fuldstændig ændret af tyskerne, jf. senere foto fra nutiden. Lånt af Jes Thomsen.

Sydlængen med de fire porte, hvoraf de to anvendes endnu i dag. Taget blev forhøjet af tyskerne, så gendarmeriets biler kunne komme ind – ganske tankevækkende at se Jes Thomsens moderne traktor ved portene i dag. Den kan slet ikke komme ind. Foto VFH.

Tyskerne havde gendarmeri, et slags militærpoliti, på gården. Bilerne stod i sydlængen. I vestenden havde de bl. a. fængsel. Der er spor efter i hvert fald tre fængselsceller endnu i dag. De gamle skillerum aftegner sig endnu i gulvet. Der var jerngitre i alle vinduerne – de er i dag erstattet af moderne vinduer.

Stuehuset og tørvehuset er mindst påvirket af tyskernes hærgen. Stuehuset har vel været brugt til mandskab, og tørvehuset og det øvrige udhus har vel også kunnet anvendes til sit oprindelige formål. På loftet over stuehuset fandt vi en så god som ny skammel med den tyske værnemagts stempel og årstallet 1943.

Jes Thomsen med den tyske skammel med værnemagts stempel i bunden. Foto FVH 2020.

Baghuset blev helt ændret. Det var oprindeligt brugt som grisestald og har nok lignet sydlængen. Det præges nu af de typiske firkantede tyskervinduer, og hvor der er ombygget også af de karakteristiske tyske alt for dårligt brændte teglsten. Den tyske mørtel var også dårligere end dansk standard, så vi har måttet reparere en del på bygningen. Det har vel skullet gå stærkt, så man slækkede på kvaliteten. Eller også var det ikke produceret til det danske klima.

Der er spor efter mindst to, måske tre skorsten. Huset har ifølge Knud Bødker⁶ været anvendt til uddannelsessted for 30 - 40 unge 16-17 årige Hviderussere, der fik en militær uddannelse og bl. a. holdt øvelser i Horstved skov.

Vi ved, at der efter krigen har boet tyske flygtninge i huset. Det var tyskere, der var flygtet fra Østpreussen og Østeuropa i krigens sidste måneder. De blev senere samlet i de tre flygtningelejre, der blev oprettet af danskerne på flyveplads-området efter befrielsen.

⁶ Bødker 1985 s. 93

Bødkegården blev jævnet med jorden

Tyskerne gjorde kort proces med en af Stabrand's gamle gårde

Af Jens Peder Madsen Pedersen

Mange af gårdene i Stabrand var ejet af de samme familier, der gennem århundreder var blevet gift ind i hinanden. F. eks. ejede Peder Madsen Pedersens bror Sofus en af de gamle gårde i landsbyen. Jens Peder Madsen Pedersen fortæller:

Øst for Stabrand, tæt ved den nuværende grusvej op til den nuværende Gert Audes (dengang August Aude) gård, Ny Lufthavnsvej 29, lå Bødkegården, som ejedes af Peder Madsen Pedersens bror Sofus Pedersen og hustru Petra.

Gården blev som de øvrige gårde i Stabrand beslaglagt 15. marts 1944, og da den lå lige i indflyvningszonen til den nye lufthavn, gjorde tyskerne kort proces: gården blev jævnet med jorden.

Sofus og Petra flyttede til et hus i Nøddager. Efter krigen blev jorden til deres gård fordelt på andre gårde, formodentlig August Aude og Peder Holst, Pederslund.

Bødkegården, maleri af M. Sørensen 1922, lånt af Jens Peder Madsen Pedersen

Petra og Sofus Madsen Pedersens fritidshus i Fruerlund Plantage, brændt i 1960'erne. Foto lånt af Jens Peder Madsen Pedersen.

Sofus og Petra Pedersen ejede også et stykke jord med et fritidshus i Fruerlund Plantage, der også blev konfiskeret af tyskerne. Det fik de – modsat gården - tilbage efter krigen, men huset brændte i 1960'erne ved selvantændelse af efterladt tysk ammunition, idet det tyske ammunitionsdepot ("Muni Dorf") lå tæt ved. Et nyt hus blev opført, og det og tilhørende jord ejes i dag af barnebarnet Søren Pedersen (søn af Gustav Pedersen, der havde lodden i Fruerlund efter Sofus).

Tyskerne udslettede vores hjem!

Hellesvad ved Stabrand blev beslaglagt af tyskerne og revet ned

Af Grethe Jensen Frandsen, Henning og Svend Jakobsen

Gården Hellesvad lå ved krydset mellem Feldballe – Nøddagervejen, i dag Sognevejen, og Stabrand – Maarup – Kolindvejen et stykke vest for landsbyen Stabrand.

Som alle andre Stabrandgårde blev Hellesvad beslaglagt af tyskerne til anlæg af Tirstrup flyveplads. Sidst i februar fik ejerne at vide, at de skulle være ude af Hellesvad senest 15. marts 1944. Tyskerne rev gården ned, og i dag ses tomten efter den ca. 100 meter ude ad Sognevejen i retning mod Nøddager.

Familien Jakobsen

Hellesvad var i 1922 blevet købt af Karl Marinus Jakobsen og Augusta Valborg Danielsen. De var omkring 1940 begyndt på en større reovering af gårdens bygninger og var godt i gang med den, da tyskerne kom. Det skulle vise sig at være skønne spildte kræfter...

Karl og Augusta havde fire børn, der alle kom til at opleve tyskernes ankomst. Den ældste, Grethe, var 20 år gammel og i huset hos sin bedstemor i Kelstrup. De tre drenge Henning, Eigil og Svend

Hellesvad i 1920'erne. Fra Grethe Jensen Frandsens erindringer s. 3.

De tre søskende samlet hos Grethe i september 2021. Forrest Grethe og Henning, bagerst Svend.

var hhv. 12, 10 og 8 år gamle, alle hjemmeboende og elever i Krarup skole, der lå "lige om hjørnet". Tre af de fire søskende har jeg talt med her 77 år efter at tyskerne tog deres barndomshjem.

Egil købte i 1950'erne en ejendom i Koed og stiftede her nogle år senere den tømmerforretning, som hans barnebarn Kasper Bang overtog og gjorde til en stor virksomhed: Koed Tømmer- og Byggeforretning, i daglig tale "Koed Tømmeren". Egil døde desværre sidste år.

Grethe, Henning og Svend er alle pensionister og kan fortælle livligt om deres oplevelser som børn under krigen. De er i dag hhv. 97, 90 og 86 år gamle. Grethe bor i Rønne, mens de to brødre bor i Grenaa. Grethe blev gift med autoophugger Tage Jensen Frandsen, der havde sin virksomhed i Kolindbro. Henning havde i 37 år, indtil 1990, manufakturforretningen "Henning Jakobsen" i Mørke. Svend havde en gård i Sdr. Homå ved Grenaa i 40 år.

Grethe

Jeg satte de tre søskende stævne hos Grethes datter Helle på Østre Fasanvej i Rønne. Her fortalte Grethe:

Grethe: "Jeg var 20 år gammel og hjalp i huset hos min bedstemor, fars mor, Ane Marie Jacobsen i Kelstrup. Så jeg oplevede ikke selve beslaglæggelsen. Der var ingen beslaglæggelser i Kelstrup.

Siden kom jeg til at mærke resultatet af beslaglæggelsen på den måde, at familien blev spredt for alle vinde efter at have forladt Hellesvad, og min far kom til at bo hos sine forældre og mig i Kelstrup. Mor og den mindste af drengene, Svend, flyttede ind i et hus, som mine bedsteforældre, mors forældre, havde lejet i Ebdrup, efter at deres hus i Stabrand også var blevet beslaglagt. De to andre drenge, Henning og Egil, kom til at bo hos en onkel og tante i Aarhus.

De andre i familien fandt sammen igen, idet mine forældre købte en ejendom i Koed et par måneder efter at de havde mistet Hellesvad.

Jeg blev hos bedstemor indtil skiftedag den 1. november 1944, hvor jeg blev ansat som kokkepige på Ryomgaard Hotel. Det skulle vise sig at blive en kort fornøjelse, for tyskerne beslaglagde hotellet ti dage senere. Så kunne jeg igen flytte hjem til bedstemor.

Henning og Svend

I modsætning til Grethe var **Henning og Svend** begge hjemme på Hellesvad, da tyskerne tog gården. De husker begivenheden sådan:

”Vi var hjemme, da der kom nogle tyskere og rablede en hel masse af sig, som mor, der var alene hjemme, ikke forstod en brik af. Men at det var en alvorlig sag, var der jo ingen tvivl om. Og alle vidste jo, at der var noget i gære om opførelse af en flyveplads i området.

Skolen var allerede blevet beslaglagt, og den tyske kommandant boede der. Skolen flyttede til gdr. Martin Høegs stue i Maarup, tæt ved Maarupvad. Det er den gård, der lige er blevet brækket ned. Men der nåede vi aldrig at komme til at gå.

Da far kom hjem, var han straks klar over, at tyskernes ærinde havde været en alvorlig sag. Han tog en flagermuslygte i hånden og gik over til den tyske kommandant på Krarup skole for at få klarhed over sagen. Her stødte han selvfølgelig på de tyske vagtposter og fik et maskingevær stukket i ryggen og blev ført ind til kommandanten, hvor der var en tolk til stede. Og så fik far beskeden: vi skulle være ude om 14 dage, senest 15. marts!

På det tidspunkt havde tyskerne allerede lagt beslag på vores lade og oplagrede cement der. Uden formaliteter af nogen art. Nu blev det pludselig mere alvorligt.

Der var selvfølgelig stor opstandelse og fortvivlelse i de følgende dage. Hvor skulle vi være? Det endte med, at familien blev splittet op i tre dele. En dag blev alle vore dyr afhentede og ført til Trondhjemsgården ved Tirstrup. Alle sager, møbler og indbo, blev stablet op i laden hos vore bedsteforældre i Kelstrup”.

Familien splittes

Henning husker: ”Egil og jeg kom så til vores tante og onkel Ellen og Johan Truelsen på Vester Allé i Aarhus. Det var egentlig en ganske god tid. Vi kom ikke i skole, det nød vi vel i begyndelsen, men efterhånden kom vi til at savne vore kammerater. Men da så vores forældre en måned eller to senere købte gården i Koed, kom vi jo til at gå i Koed skole.

Egentlig mærkede vi ikke så meget til besættelsen i Aarhus, men vi husker da noget skyderi og noget uro i en opgang i nærheden”.

Svend fulgte med sin mor og hendes forældre til et lejet hus i Ebdrup og fortæller: ”Jeg husker, da mor og jeg forlod vores barndomshjem, som ingen af os vidste, om vi nogen sinde ville få at se igen. Vi kørte i hestevogn sammen med mine bedsteforældre, Danielsens fra Stabrand, hvis hus også var blevet beslaglagt, og så gik turen afsted mod Ebdrup, hvor bedsteforældrene havde lejet stuehuset i en nedlagt ejendom på Kraghøjvej, hvor vi så kunne være i den ene ende af huset. Jeg husker især, at alle de voksne græd og var ulykkelige over tanken om fremtiden.

Far var ikke med, han tog til sine forældre og Grethe i Kelstrup.

Jeg kom ikke til at gå i Ebdrup skole. Lige som mine brødre i Aarhus kom jeg først i skole igen, da vi flyttede til Koed. Vi var så kort tid i Ebdrup, at jeg ikke nåede at få legekammerater. Jeg husker

mest cykelturene til Kolind på besættelsestidens faste dæk, det var spændende for en 8-årig purk. De voksne læste for mig om aftenen, og radioen var et vigtigt samlingspunkt, også med udsendelserne fra BBC i London – alt i alt husker jeg tiden i Ebdrup som ganske hyggelig”.

Familien samles i Koed

Henning og Svend blev ”familiesammenført” igen et par måneder efter at have forladt Hellesvad. De fortæller: ”I løbet af en måneds tid lykkedes det far at finde en ejendom til os i Koed. Det var jo svært at finde noget, fordi der var så mange om buddet, måske var det også derfor, det endte med et sted ret langt fra Stabrand. Ejendommen i Koed var også kendeligt dårligere end Hellesvad. Hellesvad var på 40 tdr. land, mens Koed-ejendommen var på kun 15, og jorden lå spredt tre steder. Vore forældre klarede det ved at far kørte en del vognmandskørsel ved siden af.

I Koed mærkede vi ikke meget til tyskerne. Jernbanen gik lige forbi Koed, og der var et trinbræt, men der gik næsten ingen persontog under besættelsen, alt var optaget af den tyske værnemagt. Tyskerne trak ledninger ved jernbanen, og det havde de russiske krigsfanger til at udføre. De var udmarvede, og vi fik held til at give dem et stykke rugbrød ind imellem.”

Grethe stifter egen familie

Grethe: ”Efter mit mislykkede forsøg på at komme til Ryomgaard Hotel måtte jeg jo finde noget andet, og det blev en kaffebar i Kolind, der dengang var ret populær. Den lå på Bredgade lige over for det nuværende Kejser Sko. Her kom tyskere og arbejdere fra flyvepladsen i stort tal, så her var der gang i sagerne. Sortbørshandelen florerede i Kolind, stort set overalt. Under de forhold var der også piger, der kom lidt for tæt på tyskerne, men jeg havde fundet min Tage ved et bal på Ryomgaard Hotel, så jeg kunne godt nære mig. Jeg kom til at bo oven på baren, i den ene gavl.

Grethe Jensen Frandsen, foto 2019.
Fra erindringerne s. 41.

Der var tyskere overalt i Kolind, og der var også russiske krigsfanger installeret flere steder. De var elendige, og der var flere, der smurte madpakker til dem om aftenen og fik dem langet over hegnet til fangerne i ly af mørket. Senere kom også tyske flygtninge, der var flygtet for de fremrykkende russiske hære.

Jeg hørte frihedsbudskabet i den engelske radio den 4. maj om aftenen, og så blev der jo fest i byen.

Lige før befrielsen købte Tage en gård i Brandstrup ved Rødkærsbro, der var Tages hjemegn. Vi flyttede dertil kort efter befrielsen. Vore forældre accepterede, at vi flyttede sammen, selv om vi ikke var gift, det var langt fra en selvfølge den gang. Vi blev gift i juni 1945, og festen stod i mine forældres lade i Koed”.

Befrielsen oplevet i Koed og Kolind

Henning og Svend husker befrielsen: ”Vi hørte frihedsbudskabet i radioen, og der blev en del snak med de få naboer, vi havde på vejen i Koed. Resten af aftenen sad vi med ørerne i radioen for at høre det hele.

Næste dag skulle vi i skole, og da blev vi ført ud til genforeningsstenen ved kirken, hvor der var arrangeret en sammenkomst med taler og fællessang.

Vi var selvfølgelig også af og til inde i Kolind for at følge med i, hvad der foregik der. På et tidspunkt var der rygter om, at Montgomery ville komme til Kolind, og vi var derinde og sad på trappen ved alderdomshjemmet og ventede på ham en hel eftermiddag, men han kom ikke”.

Efter befrielsen

Henning og Svend fortæller videre: ”Det mest spændende var jo sådan set, hvad der var sket med vores barndomshjem. Der gik lang tid, før vi fik adgang dertil, for det lå lige på kanten til det område, som danskerne ville beholde som flyveplads.

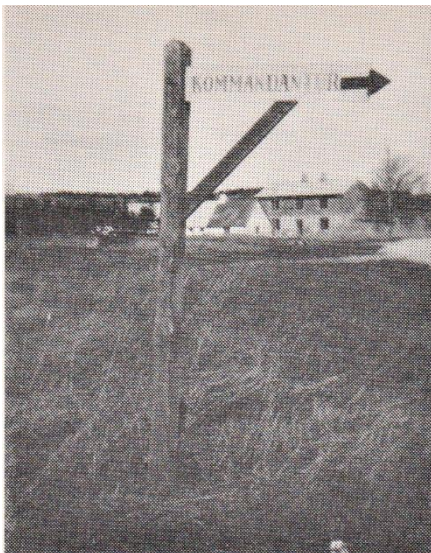

Tomten efter Hellesvad, vest for Sognevejen (den gamle Feldballe – Nøddager vej), fotograferet sept. 2020. VFH.

Da vi endelig kunne komme dertil, det har nok været i sommeren 1946 eller 1947, kunne vi se, at hele gården var revet ned, og tyskerne var gået i gang med at bygge en stor to-etagers bygning på stedet, men den var aldrig blevet færdig. Det må have været en slags kaserne. Den fik lov at stå et par år efter krigen, men blev så revet ned, og derefter var der kun en tomt tilbage. Sådan er det også i dag. Der hvor laden havde været, havde tyskerne opført et stort flyverskjul, og omridset af det kan endnu ses i dag. Den eneste rest af vores Hellesvad er det store træ, der stod for gavlen af stuehuset. Det står der endnu.

Vores forældre var forståeligt nok meget bevægede over at se, at hele deres hjem var væk. Men de var også glade for, at vi var sluppet gennem den svære tid med livet i behold, og at de trods alt nu havde et andet sted at vende tilbage til i Koed.

Vore forældre fik tilbudt at få noget af jorden til ejendommen tilbage, men de var ikke interesseret, alt var jo ødelagt. Det danske militær beholdt så jorden omkring tomtten og lejede det

ud, mens jorden oppe i bakkerne mod Nødager blev spærret af og havde vagtposter i mange år efter krigen, fordi tyskerne havde opført en stor bunker på jorden. Den blev brugt af det danske militær i 1950'erne og måske også senere. "Ilbjerg-bunkeren" ligger der endnu, og nu er der fri adgang til den, men den er vanskelig at finde dybt inde i skoven.

Vores far havde plantet en del af jorden til, men skoven omkring bunkeren er plantet efter besættelsen.

Bedstefar og bedstemor i Stabrand fik også tilbudt at få deres hus tilbage efter krigen, men de sagde også nej tak, fordi alt var ødelagt. Huset blev sammen med 3 nabohuse revet ned senere, måske i forbindelse med anlægget af vejen uden om Stabrand".

Dette billede må være taget sidst i besættelsen, da den tyske kommandant var flyttet fra Krarup skole og ind mod Stabrand i stedet, jf skiltet "Kommandantur", der peger i retning mod Stabrand. I baggrunden ses Hellesvad med den af tyskerne nyopførte to-etagers kaserneagtige bygning. Bygningen er opført, hvor stuehuset tidligere stod. Udbygningerne står endnu, men de blev senere også nedrevet af tyskerne. Bødker s. 144.

Note:

Navnet Hellesvad: Gården Hellesvad havde navn efter vadestedet lige nordøst for gården, der hvor Sognevejen nu krydser den lille bæk. Navnet kan komme af det gamle danske ord "hælla", der betyder flad sten og kan altså betyde "vadestedet med de flade sten". Hellevad i Vendsyssel har den oprindelse.

Litteratur

Grethe Jensen Frandsen: Mine erindringer. Redigeret af barnebarnet Amalie, 2019.

Artiklen er skrevet af Vilfred Friborg Hansen på grundlag af samtale med de tre søskende 18. august 2021

Tyskerne tog mit barndomshjem

Grandal blev beslaglagt af tyskerne og nedrevet efter krigen

Af Margit Nielsen, Kolind

Gården Grandal lå sydvest for Hellesvad ved Feldballe – Kolindvejen, der af tyskerne blev beslaglagt og omdannet til rullebane for flyvepladsen. Rullebanen ligger i dag inde på flyvepladsområdet, men er efter anlægget af den vestlige omfartsvej, Ny Lufthavnsvej, til lufthavnen offentlig tilgængelig. Man finder tomten efter gården ved at gå ind på lufthavnens område nord for Ny Lufthavnsvej og følge rullebanen et par hundrede meter. Så kommer man til et åbent område, hvor gården i sin tid har ligget.

Som et minde om gården har forbindelsesvejen mellem Maarupvej og Stabrandvej umiddelbart nord for lufthavnsområdet fået navnet Grandalsvej.

Nu 82-årige Margit Nielsen, Kolind, er født på Grandal i 1938. Hun var fem år gammel, da beslaglæggelsen fandt sted og husker den endnu levende. Hun fortæller:

”Mine forældre var Anna Elisabeth og Anton Martin Larsen. De havde solgt Grandal til Hedeselskabet i 1939, og samtidig blev far ansat som opsynsmand i Hedeselskabets skove og fik fri bolig på gården. Hedeselskabet inddrog fem ha. af jorden til tilplantning, men resten, 12 ha. ager og én ha. eng, fik far overladt til egen dyrkning mod en årlig afgift på 225 kr.

Herefter arbejdede far i skoven og passede den tilknyttede planteskole. Desuden passede han og mor deres eget landbrug. Besætningen var på 4 – 5 køer og to heste.

Hedeselskabets skov var et stort område, der først og fremmest omfattede den store Ydesminde Plantage.

Grandal beslaglægges

Jeg var kun fem år gammel, da tyskerne tog vores hjem, men jeg husker det tydeligt, og jeg kan endnu føle den spændte og sitrende stemning i luften. Selv som fem-årig kunne jeg fornemme, at nu skete der noget virkelig katastrofalt.

Alle vores naboers hjem var blevet beslaglagt, men hos os skete der foreløbig intet. Mine forældre må have undret sig – og måske også så småt have været forberedt på, at vi også kunne blive beslaglagt.

Pludselig, en formiddag, kom tyskerne – eller rettere: nogle danskere, der udførte tyskernes ordre. Beskeden var kort og kontant: de havde glemt at varsko os, men nu skulle vi være ude af huset inden middag.

Min mor og jeg var alene hjemme, brødrene var i skole, og far var på arbejde i skoven. Hvor i skoven vidste mor ikke. Men jeg fik stærke formaninger om at sætte mig på en stol ved telefonen,

Grandal før beslaglæggelsen, malet af lærer Ipsen, Krarup skole. Søren Ipsen Poulsen var født 1895 i Feldballe og blev førstelærer ved den gamle Krarup skole i 1921 og fortsatte i den nye skole, da den stod klar i 1936. Han har malet flere af egnens gårde og huse.

Vi tre børn foran Grandal omkring 1941, jeg har været tre år gammel. Jeg sidder med vores kat, mens min ældste bror Svend Erik sidder med vores pragtfulde og kloge hund Bonzo, der kunne trække slæden med os om vinteren. Til venstre Arne med en håndfuld kattekillinger.

Sådan ser den gamle Feldballe – Kolind vej ud i dag, betonen fra den tyske rullebane ligger der endnu. Til venstre rester af et tysk vagthus. Lidt ude ad vejen til højre lå Grandal. Foto VFH 2020.

Inde bag grangerne i denne lysning ved den gamle Feldballe-Kolind vej lå Grandal. Der førte en lille allé af sølvpopler ned til gården. Der er intet af gården at se i dag. Naboen, Svend Hjulmand, peger på stedet, hvor Grandal lå. Foto VFH 2020

mens mor gik ud for at finde far. Hun har sikkert haft vores pragtfulde og kloge hund Bonzo med, for den kunne altid finde far i skoven.

Jeg holdt mig fastnaglet til stolen og telefonen og spejdede til begge sider af Kolindvejen for at følge med i, hvad der skete. Det var ikke normalt den gang at have telefon, men vi havde det på grund af fars arbejde ved Hedeselskabet. Det må have været en onsdag, for jeg husker, der var marked i Kolind, så var der altid lidt ekstra trafik på vejen.

Jeg var meget forskrækket og turde ikke bevæge mig væk fra stolen. Heller ikke, da jeg skulle tisse, så jeg tisede i bukserne på stolen.

Da mor og far endelig kom hjem, ringede de til mine bedsteforældre, der boede i Fuglvad nord for Rostved. Eller rettere til bedsteforældrenes naboer i Hog, der havde telefon og så hentede bedsteforældrene. Det blev så aftalt, at vi skulle flytte ind i bedstefars og -mors overstue. Der blev installeret et interimistisk køkken til vores brug. Mine bedsteforældre hed Martha og Anders Knudsen Jakobsen. Deres gård hed Fuglvad efter det gamle vadested over Dibbel bæk, som den lå ved. Gården er nedrevet og væk i dag.

Til middag kom tyskernes danske håndlangere så og hentede dyrene. Vi havde en ko, der hed Maren, som det lykkedes at stikke af fra tyskerne, men efter en del besvær måtte hun også følge med. Der var virkelig noget for en lille fem-årig pige at kikke på – og forsøge at forstå.

Vi fik læsset et vognlæs med vore ejendele og kørte til Fuglvad. Bagefter må vi jo have skullet aflevere hestene til tyskerne”.

Skovly, ny gård, nabo til tyskerne

Da der var gået godt et år i Fuglvad, købte mine forældre i efteråret 1944 Marinus Johansens gård ude på den nuværende Ydesmindevej – i dag har den adressen Ydesmindevej 8. Den hedder Skovly, men det navn brugte vi egentlig ikke. Gården var meget forfalden, så der var virkelig noget at tage fat på i de følgende år. Der skulle laves ny boring til vand, for møddingvandet løb ned i den gamle brønd. Der skulle også et nyt fyr til, og endelig var stuehuset så dårligt, at vi måtte bygge et nyt – det skete i 1951.

Vi kom nu til at bo tæt på vore tidligere naboer og op til skoven, så det passede fint med fars arbejde. Ydesminde Plantage var ikke beslaglagt af tyskerne, så fars arbejde for Hedeselskabet fortsatte uantastet, også efter at vi havde forladt Grandal.

5. november 1944 flyttede vi ind i de nye omgivelser på Ydesmindevej. Her blev vores nærmeste naboer Karl Jakobsen mod vest, længere ind mod Ebdrup, og til den anden side de gammelkendte Thomsens og Hjulmands beslaglagte gårde. Efter krigen vendte Hjulmands tilbage til deres gård, og sønnen Svend Hjulmand overtog den i 1977 og købte to år senere jorden til vores gård, da far ønskede at gå på pension. Thomsens vendte derimod som nævnt ikke tilbage.

Gården på Ydesmindevej, som den så ud, da vi flyttede dertil i 1945. Luftfoto ca. 1950.

Mange arbejdede jo på flyvepladsen. Det gjorde min fars bror også, og ham besøgte vi nogle gange. Det var stort, for han købte pølser til os, og det var vi bestemt ikke vant til at få. Jeg husker ikke nogen stemning imod dem, der arbejdede derude, men jeg er klar over, at stemningen skiftede hen mod krigens slutning, så der blev set ned på arbejderne på flyvepladsen.

De engelske luftangreb på flyvepladsen tog til i krigens sidste måneder. Vi kunne høre eksplosionerne og se røgen, og som børn var vi naturligvis bange.

Vi var også bange, når vi kom i nærheden af Thomsens gård, for her gik der en tysk vagt med gevær. Det var uhyggeligt. Jeg fik så meget modvilje mod geværer, at jeg aldrig har kunnet lege med sådan noget siden.

Far arbejdede jo stadigvæk i skoven, og tyskerne var stadigvæk på flyvepladsen. De kom tit ind på gårdene og købte roer, æg og mælk. På den måde kom vi til at kende nogen af dem.

Mod slutningen af krigen var der en rigtig flink ældre tysk soldat, der af og til kom ind til os for at høre den engelske radio. Engang han var der, lød frihedsbudskabet. Han blev så glad, at han for op af stolen og rev sit emblem af uniformen: krigen var slut, nu skulle han hjem! Faktisk skrev han senere til min far fra Tyskland, men far kunne jo ikke tysk, så han fik aldrig svaret.

Gladhuset

Vejen mellem Ebdrup og Stabrand krydsede Kolindvejen ganske kort efter Grandal mod nord. Det var den vej, der i dag går til Maarupvej 45, der fortsatte ind gennem det, der nu er skov, ind til

Stabrand, og på den anden side, mod vest, går den som i dag i form af Ydesmindevej mod Ebdrup. Ved Ebdrup – Stabrand vejen øst for Kolindvejen lå endnu en gård, Gladhuset.

Alle vore naboers gårde blev som nævnt beslaglagt allerede før vores. Det gjaldt Gladhuset mod nordøst, hvor Jens Agner Rasmussen boede. Så vidt jeg husker, var han gift med Petrea, men vi havde ikke så meget med dem at gøre. Men vi skulle forbi deres gård hver gang, vi skulle til Stabrand.

Ruinerne af Gladhuset. Foto VFH 2018.

Gladhuset blev revet ned af tyskerne, men ruinerne af den ligger stadigvæk ved den gamle Ebdrup - Stabrandvej, der i dag er en beskeden skovvej.

Forklaringen på navnet Gladhuset kender jeg ikke, måske fra efternavnet Glad? Gården var vel reelt et mindre husmandssted og i hvert fald mindre end Grandal. Ingen af vores naboers jorder var tilplantede dengang, så der blev drevet landbrug i dem alle”.

Svend Hjulmand husker, at Gladhusets beboere flyttede til Taastrup, til en gård på knolden mod vest lige efter Taastrup-krydset. Da Gladhuset også efter besættelsen kom til at ligge inden for flyvepladsområdet, kunne de tidligere ejere ikke få gården tilbage.

Hjulmands gård

Hjulmands og Thomsens gårde lå i Valskov i udkanten af flyvepladsområdet mod vest, men undgik ikke beslaglæggelse

Af Svend Hjulmand

På den vestlige side af Kolindvejen, ved Ebdrup – Stabrandvejen, lå dels Hjulmands og dels Thomsens gård. Begge gårde lå på den sydlige side af Ebdrupvejen. Svend Hjulmand, der døde i december 2020, fortalte i sommeren 2020:

Min gård her på Maarupvej 45 var i 1944 ejet af mine forældre Jens og Jørgine Hjulmand. Gården blev beslaglagt af tyskerne, men der skete ikke de store ændringer med den. Mine forældre skilte sig ud ved at være de eneste på egnen, der stadigvæk havde stude som trækdyr i stedet for heste.

Hjulmands gård 1921, ligner en hedegård, bemærk studene til højre. Lånt af Svend Hjulmand

Hjulmands gård, luftfoto 1991. Stuehuset mangler på luftfotos fra 1954, men er på tilsvarende fotos fra 1965 og må altså være opført mellem de to årstal. Øverst, mod højre, ses tilkørselsvejen til Thomsens gård, der før tyskernes "hærgen" var vejen mellem Ebdrup og Stabrand. Det Kongelige Bibliotek.

Mine forældre kom tilbage til gården efter besættelsen. Jeg overtog gården efter dem i 1977. Jeg kan ikke påvise spor efter tyskerne i bygningerne, men jeg kan fremvise syv tyske flyverskjul, der i dag ligger på min jord, øst for bygningerne. Et par af dem stod efter besættelsen under vand i vinterhalvåret og benyttedes af egnens børn til skøjteløb om vinteren og badning om sommeren.

De tyske flyverskjul var hesteskoformede jordvolde, bag hvilke flyene kunne parkeres. Der kunne så lægges camouflagenet over det åbne areal mellem voldene, så flyene under nettet ikke ville kunne ses fra luften. At flyverskjulene i dag står under vand skyldes, at grundvandet står usædvanlig højt i hele området.

Hygge i Svend Hjulmands gård august 2020: Jes Thomsen (til venstre) fra Lykkegården er på besøg hos Svend Hjulmand til højre, på Maarupvej 45. Foto VFH.

Thomsens gård

Thomsens gård i Valskov blev nedrevet efter krigen – undtagen tyskernes garage, der i dag anvendes til skydebane af Feldballe Jagtforening

Af Karen Lisbeth Nygaard, Grenaa

Nabo til Hjulmands lå Thomsens gård, der også blev beslaglagt af tyskerne. Hvor meget tyskerne ændrede ved gården er svært at sige i dag, da den for længst er nedrevet. Men da en af bygningerne på gården blev lavet til garage for brandbiler, har gården formodentlig fungeret som brandstation. Garagen er det eneste, der nu er tilbage af gården.

Thomsens gård blev efter krigen overtaget af staten på grund af nærheden til flyvepladsen, så Thomsens vendte ikke tilbage. Johs. "Bager", der egentlig hed Jensen, lejede den efter krigen, men flyttede så til Stabrand, og derefter fik gården lov til at forfalde og blev til sidst nedrevet. Den tyske garage er som nævnt det eneste, der er tilbage. Garagen anvendes nu af Feldballe Jagtforening til skydebane.

Karen Lisbeth Nygaard, Grenaa, er datter af Osvald Thomsen, der voksede op på gården i Valskov og oplevede beslaglæggelsen. Hun fortæller:

Ida og Niels Thomsen var mine bedsteforældre på fars side. De blev gift i 1922 og købte året efter en mindre gård i Valskov, som nu er nedrevet. Gården lå på sandet og dårlig jord, men de klarede sig som de nøjsomme og arbejdsomme mennesker, de var. Gården lå lige over for den endnu eksisterende gård Mårupvej 45, som ejedes af Jens og Jørgine Hjulmand, og efter dem af sønnen Svend Hjulmand.

Ida og Niels fik to børn, begge sønner. Erik, der senere blev skoleinspektør i Rønne, blev født i 1923. Osvald, der blev min far, blev født fire år senere, 13. maj 1927. Han blev hjemme og hjalp forældrene på gården, da tyskerne begyndte at konfiskere jord til anlæg af Tirstrup flyveplads i 1943. Far oplevede altså beslaglæggelsen og flytningen derefter som 16-årig, så han huskede begivenhederne ganske godt og fortalte os tre børn om dem⁷.

Gården i Valskov var på 28 tdr. land, der for størstedelen lå ind mod Stabrand og dermed blev en del af den jord, tyskerne beslaglagde til flyvepladsen. Til jorden hørte et skovstykke ind mod Stabrand på fire tdr. land.

⁷ Karen Lisbeth f. 1953, Anna Marie f. 1957 og Helle Birgitte f. 1962.

Allerede i julen 1943 beslaglagde tyskerne skovstykket, sammen med alle de andre skovstykker, der lå, hvor flyvepladsen kærneområde skulle være. Disse skovområder kom også til at indgå i den danske flyveplads efter besættelsen.

Bygningerne bestod af stuehus og stald, samt en vognport med halvtag og et das for enden af stuehuset. Efter krigen blev bygningerne undtaget stalden nedrevet. Stuehuset lå placeret syd-nord, vinkelret på stalden mod øst. Stalden blev af tyskerne ombygget til garage for brandbiler og står som den eneste bygning tilbage i dag. Den anvendes nu til skydebane for Feldballe Jagtforening.

Beslaglæggelsen

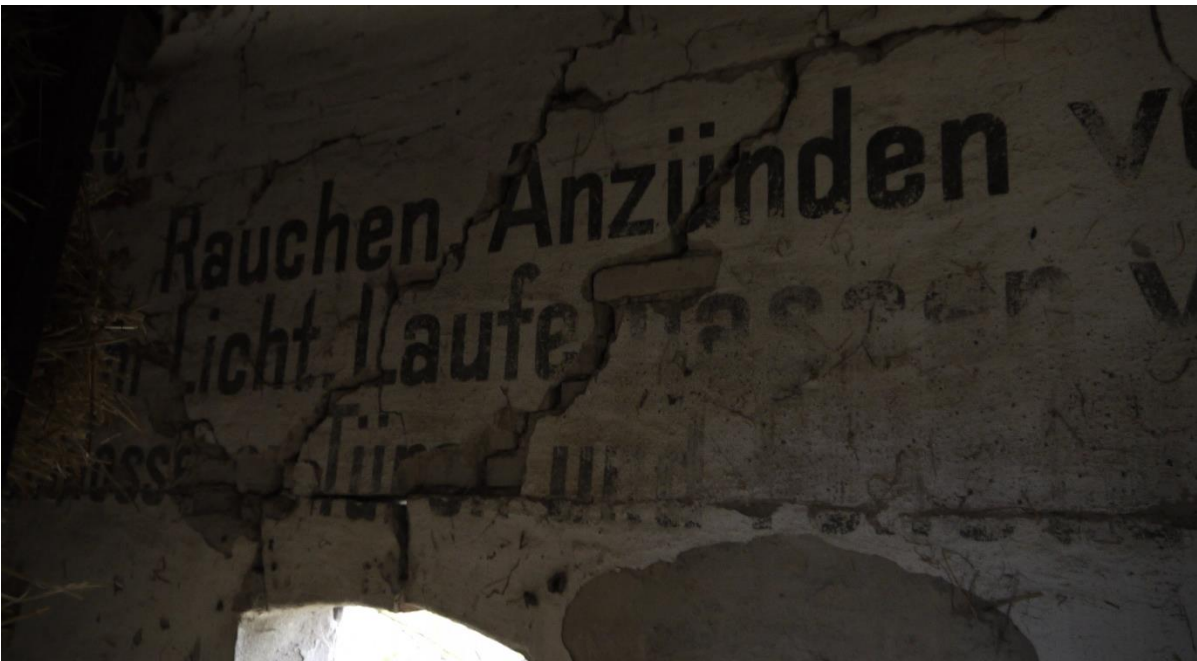
Min far fortalte, at når de ældre folk i Stabrand mødtes ved Brugsen eller rundt omkring i byen i efteråret 1943 og begyndelsen af 1944 var eneste samtaleemne, hvad der dog skulle blive af dem alle, hvis/når de blev smidt ud, som de frygtede for. Far huskede indtil sin død den forfærdelige stemning, der var i tiden op til beslaglæggelserne. Folk var fortvivlede og græd, for ingen anede, hvordan de skulle klare sig, hvis deres eneste indtægtskilde forsvandt.

Thomsens gård, malet af Erik Thomsen, lånt af Karen Lisbeth Nygaard. Stalden til venstre er den bygning, der endnu står på grunden og i stærkt ombygget (af tyskerne) skikkelse bruges til skydebane af Feldballe Jagtforening. Stuehuset til højre er nedrevet. Bygningerne er på maleriet set fra sydøst.

Tyskernes garage fra Thomsens gård. I dag skydebane for Feldballe Jagtforening. Peter Brockdorff til højre viser frem. Foto VFH 2018.

På bagvæggen af den gamle tyske garage ses stadigvæk den tyske skrift: "Verboten ist: Zutritt Unbefugter, Rauchen, Anzünden von Feuer und offenem Licht, Laufenlassen von Motoren bei geschlossenen Türen und Fenstern" – kort sagt: en advarsel mod rygning, åben ild og motorer i gang, mens døre og vinduer er lukkede. Foto 2018 VFH.

I februar skete det så. Hele Stabrand, som jo også bestod af huse og gårde, hvor lufthavnen nu er, fik 14 dage⁸ til at forlade deres hjem, og far kunne selv på sine ældre dage ikke snakke om det uden at blive bevæget over erindringen om, hvor forfærdeligt alle havde det.

Folk flyttede sammen de steder hvor de kunne. Alle hjalp hinanden. Nogle havde dyr, andre ingen, men som far fortalte det, var enhver tilgængelig stald propfyldt med køer, og heste stod bundet og opstaldet alle mulige og umulige steder.

Mine bedsteforældres gård lå lige i udkanten af det område, tyskerne skulle bruge, og i første omgang var gården ikke med i "puljen", så en moster og to onkler, der var blevet "beslaglagt", flyttede ind i Valskov, sammen med de to store jyske heste, de fik lov til at tage med fra deres hjem i Stabrand.

De begyndte straks at arbejde for tyskerne på flyvepladsen med kørsel med hestene, for som far sagde: "Noget skulle de jo tjene penge ved, og de to heste var alt hvad de havde."

En dag i april 1944 kom der nogle folk til gården for at tale med Ida og Niels. Min far havde klart på fornemmelsen, at det var alvorligt, og ganske rigtigt. Nu var det dem, der fik 14 dage til at forlade det hjem og den arbejdsplads, de havde haft siden 1923, og min far sit barndomshjem.

Det lykkedes de logerende med de to heste at finde en gård i Kejlstrup, som de flyttede til.

I midten Hjulmands gård til venstre, Thomsens gård til højre. På luftfotoet, der er fra 1954, ses, at Thomsens gård endnu ikke er nedrevet, det lille stuehus ses til højre nordøst for staldbygningen (på tilsvarende luftfotos fra 1965 er stuehuset væk). Til venstre for Thomsens gård ses Hjulmands gård, til hvem flyverskjulet syd for Thomsens gård hører, det ses, at flyverskjulet står under vand, præcis som bl. a. Margit Nielsen husker det (gården helt til venstre i billedet er "Skovly", den gård Margit Nielsens forældre overtog efter at være smidt ud fra Grandal af tyskerne). Fortsættelsen af Ebdrup-Stabrandvejen (i dag Ydesmindevej + adgangsvej til Hjulmands gård Maarupvej 45) ses endnu til højre i billedet, hvor den krydser den gamle Feldballe-Kolind vej, som tyskerne ændrede til rullebane – som sådan ligger den stadigvæk i dag.

⁸ Knud Bødker oplyser, at beskeden om beslaglæggelse kom 26. februar, og at familierne skulle være ude af huse og gårde senest 15. marts 1944. Knud Bødker: "Messerschmitt på startbanen", Rønne 1985, s. 91.

Minder om gården i Valskov

Jeg blev født i 1953. Jeg husker, at vi besøgte fars barndomshjem i Valskov flere gange. Det var lidt farligt, for foran stedet (hvor skydeklubben i dag har kæde over vejen) stod et gult militærskilt, med "Adgang forbudt". Så jeg husker, at vi børn ikke kunne lide at gå derind, for på skiltet var der en soldat med et våben, og vi kunne lige se for os, at der kom en soldat med skydevåben ud fra træerne. Men jeg forstår godt, at far havde behov for at se forfaldet af stuehuset, og at fortælle, nok især vores mor, historien. Da far og mor blev gift i 1952, var det trods alt kun 8 år siden, han havde oplevet beslaglæggelsen af barndomshjemmet.

Meget værdifuldt for os tre søskende er det i dag, at vi fik optaget næsten en halv times video fra 2007, hvor mine forældre besøgte Valskov sammen med mine to søstre. Her fortæller far om alle bygningerne, om livet på gården, og om beslaglæggelsen. Et rørende dokument for os børn, børnebørn og nu også oldebørn.

Marielund

Far fortalte, at forældrene og han var meget, meget ulykkelige over at skulle forlade deres hjem, og oveni det kom tanker om, hvordan de på 14 dage skulle finde noget andet at bo i.

De fik ikke beslaglagt dyr og maskiner, så de skulle finde et sted til både sig selv, køer og heste, maskiner, afgrøder og alt indbo.

I første omgang blev de indlogeret ved en anden familie i Stabrand i en kort periode. Køerne kom et andet sted og hestene et tredje, og min far cyklede fra sted til sted for at passe dyrene.

Mine bedsteforældre søgte med lys og lygte efter et sted at bo, og de blev gjort opmærksomme på en ejendom, som tyskerne havde beslaglagt i marts, da jorden lå lige i indflyvningen til flyvepladsens start- og landingsbane. Men bygningerne skulle tyskerne åbenbart ikke bruge, så de lå tomme hen.

Denne ejendom var Marielund mellem Stabrand og Tirstrup, nærmere bestemt mellem Gert Audes nuværende gård og Trondhjem. Af en eller anden grund accepterede tyskerne nu, at bedsteforældrene kunne leje bygningerne på trods af, at man kun kunne komme dertil ved at passere over flyvepladsens område. Mine bedsteforældre og far flyttede ind og fik samlet deres ejendele igen, men måtte altså over flyvepladsens areal hver gang, de skulle til og fra gården. Det betød evige kontroller og check, særlig trygt har det ikke været⁹. Desuden var bygningerne temmelig faldefærdige.

⁹ Formodentlig har forældrene og Osvald været udstyret med et tysk såkaldt "Ausweiss", der gav ret til at færdes over flyvepladsens område.

Marienlund, luftfoto ca. 1946. Bygningerne her blev nedrevet og erstattet af nye i begyndelsen af 1950'erne. Foto lånt af Jens Peder Madsen Pedersen.

Min far, som nu var blevet 17 år, kørte mange ture med heste og vogn for folk, der havde ærinde f. eks. i Kolind. Han og forældrene havde jo stadig deres dyr, og da mange andre ikke havde det, var der et stort behov for ind imellem at blive kørt til f. eks. sagfører i Kolind. Den store teenagedreng har sikkert syntes, at det var en dejlig afveksling fra den restriktive tid med kontrol og mørklægning.

Vesterkjær

I januar 1945 hørte min bedstefar om en enkemand, Søren Pedersen Holst, på Vesterkjær i nærheden af Tirstrup, der ville sælge sin gård, da han ikke mere kunne klare at passe den.

Far og bedstefar gik en dag tværs over marken fra Marienlund til Vesterkjær for at se på gården. Den var gammel og faldefærdig. Udlængerne med bindingsværk og stråtag var faldet sammen, og det hele virkede uoverskueligt, men enden blev alligevel, at de accepterede at købe ejendommen. I februar 1945 blev skødet skrevet under ved sagføreren i Kolind.

Samme dag, den 14. februar 1945, bombede englænderne flyvepladsen, som de gjorde flere gange¹⁰. Far fortalte, at der var megen trafik med heste og vogne, der arbejdede på flyvepladsen, og alle flygtede over hals og hoved, alle mod Kolind, for at komme væk. Hestene blev presset så meget, at bundene i vognene ikke kunne holde til farten, og brædder fløj om ørerne på folk. Min far og bedsteforældre var netop på vej hjem fra Kolind efter at have underskrevet købet af Vesterkjær, da det skete, og var altså nogle af dem, der fik travlt med at vende om og flygte væk, indtil bombardementet var forbi.

¹⁰ Bombardementet er beskrevet i "Folk og Liv omkring Kalø Vig", bind 2, Rønne 2020, side 29-30. Der var hestemarked i Kolind samme dag, så der var stor trafik på vejene, og alle deltagerne på markedet hørte bombardementet og så røgskyerne ude over flyvepladsen.

Men bombardement eller ej, handelen var en realitet. Gården kostede 40.000 kr, som bedsteforældrene må have haft fra den kompensation, de fik ved beslaglæggelsen af gården i Valskov¹¹. I handelen indgik også, at den tidligere ejer skulle have lov til at bo på gården indtil 1. november samme år.

Gårdens bygninger var i så elendig stand, at der ikke var andet at gøre end at brække dem ned. Far huskede især det kæmpebål på marken, der blev, da det gamle stråtag blev brændt af. Far og bedstefar brækkede selv det allermeste af de gamle bygninger ned, kun stuehuset blev stående. Det har været et kæmpearbejde.

De nye udbygninger blev derefter bygget i løbet af sommeren 1945 og stod færdige lige omkring november 1945, hvor familien flyttede fra Marienlund. Den familie, der havde fået Marienlund beslaglagt i sin tid, flyttede så tilbage dertil.

Det var svært at få materialer til nybyggeri, og bl.a. mursten var af en dårlig kvalitet, men bygningerne står der da fint endnu efter 75 år.

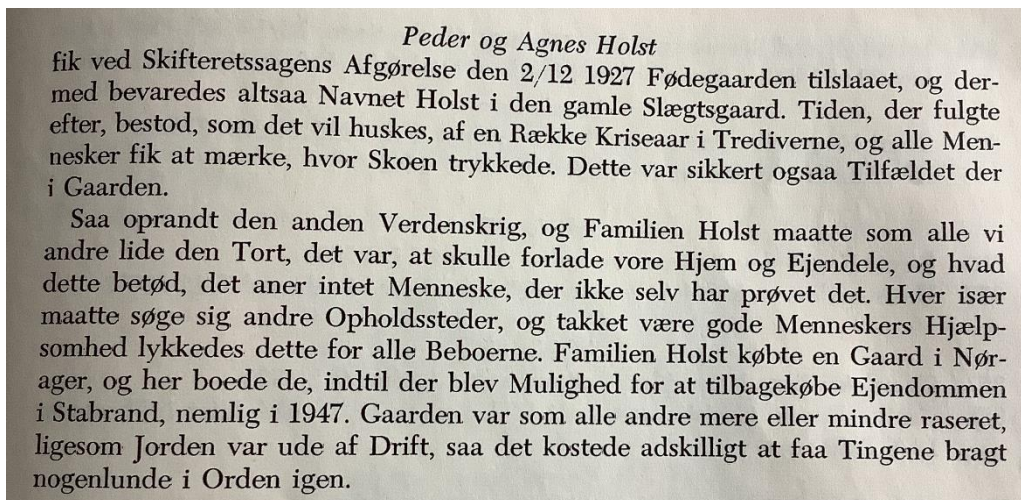
¹¹ Kompensationsbeløb og -betingelser er omtalt i Bødker s. 91-92 og hos Madsen Pedersen.

Pederslund

Nabogården til Marienlund fik samme skæbne som Marienlund på grund af stort set samme beliggenhed. Gården hed Pederslund og var ejet af Peder Holst, som vendte tilbage til den efter krigen. Næste ejer solgte jorden til naboen Gert Aude og bygningerne til advokat Axel Lodberg.

Lodberg væltede udbygningerne, og stuehuset stod alene tilbage i nogle år, før det også blev nedrevet og erstattet af det mindre hus, der ligger der i dag.

Bogen om Stabrandslægten giver et indtryk af de barske vilkår generelt på gårdene – og specielt vedr. beslaglæggelserne:

Pederslund, luftfoto 1958, lånt af Jens Peder Madsen Pedersen.

Kilde: Jens Peder Madsen Pedersen og Karen Lisbeth Nygaard. VFH.

Artiklerne generelt:

Skrevet af Vilfred Friborg Hansen efter samtaler med forfatterne 2020-21.